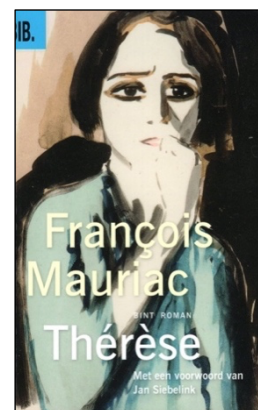

Mauriac, François (1966[?]), *Thérèse Desqueyroux*. Paris, Bernard Grasset. Eerste druk 1927. Le Livre de Poche 138. 184 blz.

Mauriac, François (2017), *Thérèse. Met een voorwoord van Jan Siebelink*. Amersfoort, Uitgeverij Bint. Vertaald door M.W. Stols-Kroesen. Oorspronkelijke vertaling 1936/1935 [sic] herzien door Sytske de Jong-Roks en Uitgeverij Bint. 324 blz., inclusief *Het einde van de nacht* (*La Fin de la Nuit*).

Vorige week heb ik een e-mail ontvangen van een oud-leraar van wie ik helaas nooit les gekregen heb. Hij had het over *Le Nœud de vipères* (*De adderkluwen*) (1932) van François Mauriac. Ik ben daar wat over gaan lezen en het bleek om een meesterwerk te gaan van een Nobelprijswinnaar. Dat boek vond ik niet in mijn bescheiden Franse bibliotheek, maar wel *Thérèse Desqueyroux* uit 1927. Ook dat bleek een meesterwerk te zijn. Ja zelfs een van de beste romans van de twintigste eeuw. Ik dus aan het lezen.

Voor het gemak heb ik de Nederlandse vertaling ontleend in de stadsbibliotheek. Die vertaling is getiteld *Thérèse* zonder meer, waarschijnlijk omdat ze, naast *Thérèse Desqueyroux* ook het vervolg bevat uit 1937: *La Fin de la Nuit*, *Het einde van de nacht*. (Volgens Mauriac overigens geen 'vervolg', maar 'het portret van de levensavond van' Thérèse.) (323 in *Thérèse*)

Ik heb telkens eerst een hoofdstuk in het Nederlands gelezen en dan in het Frans. Dat heeft het nadeel dat het elan van de lectuur enigszins gebroken wordt, maar in dit geval was er, zoals we zullen zien, helemaal geen elan.

Uit commentaren wist ik dat het ging over een vrouw die haar man probeert te vergiftigen, wat echter mislukt. Ze wordt gearresteerd, maar zowel haar arts, die op de hoogte is van vervalste voorschriften – zo is ze aan het gif gekomen –, als haar echtgenoot, getuigen in haar voordeel en ze wordt vrijgesproken. De motivering van haar man (en van de arts) is de eer van de familie. Die moet het koste wat het wil gered worden: 'L'intérêt de la famille a toujours dicté toutes mes décisions. J'ai consenti, pour l'honneur de la famille, à tromper la justice de mon pays. Dieu me jugera.' (126) Een echtgenote die haar man heeft proberen te vermoorden en daarvoor veroordeeld wordt, zou een smet werpen op – vooral – de familie van haar man.

Mauriac heeft zijn inspiratie gevonden in een krantenbericht, net zoals Flaubert voor zijn *Madame Bovary*.

Ik had dus minstens een enigszins spannende intrige verwacht, maar dat is een grote desillusie geworden. Het boek – dat gelukkig niet lang is: 184 bladzijden in *Le Livre de Poche* formaat – is in het geheel niet spannend. Er gebeurt helemaal niets in. Het is een aaneenschakeling van pseudofilosofische en pseudopsychologische beschouwingen over en door de depressieve en levensmoede, maar intelligente en lucide Thérèse. Qua sfeer deed het me denken aan romans zoals *Eline Vere* (dat véél beter is) en *Van de koele meren des doods* (dat ik mislukt vind), en ook aan *Madame Bovary*. Maar het boek van Mauriac is een paar decennia later geschreven en kan dus qua thematiek bezwaarlijk origineel genoemd worden.

In de inleiding noemt Mauriac Thérèse Desqueyroux het boosaardigste personage dat hij ooit bedacht heeft, maar behalve dat ze geprobeerd heeft om haar echtgenoot te vergiftigen, heb ik in

haar niets buitengewoon kwaadaardigs kunnen ontdekken. Integendeel. Voor het personeel en voor haar hartsvriendin Anne is ze zeer lief en begrijpend.

Merkwaardig genoeg is het boek twee keer verfilmd, in 1962 en in 2012. De scriptschrijver die uit zo'n eindeloze brij pessimistische overwegingen een boeiend script tevoorschijn kan toveren, verdient een Oscar. Ik heb geen van beide films gezien, maar wel de trailer van de meest recente verfilming en dat viel nogal mee, maar het is natuurlijk maar de trailer. Uit commentaren leid ik af dat het een trage en duistere film is, wat, gezien de inhoud van de roman, moeilijk anders kan.

Mauriac houdt er een eigen stijl op na. Het perspectief verspringt tussen het standpunt van de (alwetende) verteller en dat van Thérèse. Soms beperkt de kennis van de verteller zich tot die van een personage (selective omniscience) zoals in dit voorbeeld: '(Thérèse tenait la lampe et Balionte se souvient encore qu'elle était plus blanche que les draps)' (116).

Mauriac houdt van (deel)zinnen tussen haakjes. Wat het meest opvalt, is dat hij makkelijk van passé simple naar present (en omgekeerd) overgaat, bijvoorbeeld op de bladzijden 133, 163, 180. Dat komt eerst wat vreemd over. Misschien zit er een systeem achter, net als achter het gebruik van haakjes, en het zou me niet verbazen indien daar al geleerde studies over verschenen zijn, maar ik heb ze niet gelezen en ik heb er zelf niet zo gauw een systeem in kunnen ontdekken. Een paar keer ligt het ook aan de vertaler, die een passé simple vertaalt als presens. Zie een paar voorbeelden onder 'citaten'. Paul Claes heeft me intussen laten weten dat een dergelijke afwisseling typisch is voor Franse literatuur in het algemeen.

De vertaling is gemaakt in 1935 en voor deze heruitgave van 2017 'herzien' door Sytske de Jong-Roks en Uitgeverij Bint (4). Het is jammer dat in de vertaling de haakjes weggelaten zijn. Door Mauriac gecursiveerde woorden, zijn niet gecursiveerd. Vertalers hebben soms de neiging om hun tekst duidelijker te maken dan het origineel en dat gebeurt hier ook een enkele keer. Mauriac gebruikt, zoals schrijvers plegen te doen, heel wat literaire, niet-alledaagse woorden, zelfs voor dagelijkse dingen. Een raam heet bijvoorbeeld niet 'une fenêtre', maar – meer specifiek – 'une croisée' [= (kruis)raam], er staat niet 'se cacher', maar 'se tapir' (82), niet 'craindre', maar 'redouter' (119). Meer nog dan voor de substantieven en de werkwoorden, geldt voor de adjectieven dat ze zeer specifiek en literair gekozen zijn. Ik had de indruk dat de adjectieven waar de vertaler voor kiest, minder literair-exclusief zijn, maar dat heeft ook hiermee te maken dat Nederlands mijn moedertaal is. Mauriac maakt overvloedig gebruik van de komma-punt en van gedachtestreepjes, maar die zijn in de vertaling vervangen door punten. De zinnen zijn over het algemeen korter gemaakt. De vrouw van knecht Balion, die bij Mauriac 'Balionte' genoemd wordt, heet in de vertaling 'vrouw Balion'. Het woord 'confit', dat in Van Dale opgenomen is, wordt systematisch vertaald als 'paté', wat niet hetzelfde is. Dat leidt tot nogal vreemde eetgewoonten. Mauriac schrijft 'Elle avala quelques bouchées de confit'. (151) Dat wordt in vertaling 'Ze nam een paar happen paté'. (115) Ik zie wel iemand een mondvol confit naar binnen spelen, maar geen pure paté. De vertaler schrijft 'totaan' (84) en 'opaan' (106, 129) merkwaardig genoeg in één woord.

Het zal duidelijk zijn dat mijn slotindruk van deze roman niet positief is. Ik was eerst van plan om het 'vervolg', *Het einde van de nacht*, in de Nederlandse vertaling te lezen, maar daar zie ik vanaf. Het verbaast me dat Mauriac de Nobelprijs gekregen heeft en geprezen wordt als de grootste Franse romancier van de twintigste eeuw. Dit boek vind ik in ieder geval geen meesterwerk.

Ik zal het boek en de vertaling houden voor mijn Frans bibliotheekje. Het is bovendien een klassieker.

Philip Vermoortel

03-06-2023

CITATEN

39: Elle n'a pas nos principes, malheureusement ;

= 35: Ongelukkigigerwijs deelt zij onze principes.

[Deze vertaling klopt niet, denk ik. De Nederlandse versie beweert het tegendeel van de Franse. Of vergis ik me?]

43: Au plus épais d'une famille, elle allait couvrir, pareille à un feu sournois qui rampe sous la brande, embrase un pin, puis l'autre, puis de proche en proche crée une forêt de torches.

= 39: In het dichte midden van een familie zou ze verder smeulen, als een geniepig vuur dat onder de heistruiken doorkruipt, een denneboom verzengt, daarna een andere, en uiteindelijk een bos van toortsen schept.

[Knappe vergelijking]

54: Dans le train cahotant et qui, à une descente, se précipite, Thérèse répète : « Il y a deux ans déjà [...] »

= 46: In de heen en weer schuddende trein, die een helling af, herhaalt Thérèse: "Twee jaar geleden [...]".

[Hier is in de vertaling een woord vergeten.]

48: Pour Thérèse, elle souhaitait de rentrer à Saint-Clair comme une déportée qui s'ennuie dans un cachot provisoire est curieuse de connaître l'île où doit se consumer ce qui lui reste de vie.

= 43: Wat Thérèse betrof, ze verlangde terug naar Saint-Clair als een bannelinge die zich in een voorlopige cel verveelt, benieuwd om het eiland te leren kennen waar ze de rest van haar leven moest slijten.

['Moest' is hier niet juist. Het moet 'moet' zijn. 'Moest' wekt de indruk dat het om Thérèse gaat want 'haar' zin staat in de imparfait, wat in de vertaling beklemtoond wordt door 'betrof'. De toevoeging over de 'bannelinge' staat in het presens: 'verveelt' en dus moet 'moest' ook in het presens staan.]

51: *Oh! Surtout ne va pas croire que nous fassions rien de mal.*

[Zo'n typische Franse constructie waarvan je zou denken dat de boodschap negatief is. Maar het tegendeel is waar. 'Geloof maar niet' is hier gelijk aan 'Wees er maar zeker van'. In het Nederlands lukt dat niet, daar heffen de negaties elkaar op: 'Geloof maar niet dat we niets kwaads doen' betekent : 'Wees er maar zeker van dat we allerlei kwaads doen'.]

56: Elle sourit; sa bouche seule souriait.

= 48 : Ze glimlachte. Alleen haar mond glimlachte.

[Het verschil tussen indicatif passé simple en indicatif imparfait is een moeilijke zaak, net als in het Portugees. Hier beide vormen in twee samenhangende zinnen. Waarom in de ene zin passé simple en in de andere imparfait? De vorm 'sourit' zou zelfs indicatif présent kunnen zijn, wat gezien de mix van présent en imparfait bij Mauriac niet uit te sluiten valt. 'Sourit' zou ook vertaald kunnen worden als 'ze heeft geglimlacht'. Makkelijk is het niet.]

65: Sa femme lui en voulait de ce qu'il avait l'air de chercher des excuses [...].

= 54 : Zijn vrouw nam het hem kwalijk, omdat hij deed of hij uitvluchten zocht.

[Alweer een typisch Franse constructie vol gecompliceerde charme: 'en vouloir à quelqu'un que + imparfait'. In dit voorbeeld en in het vorige zie je dat ook de interpunctie in de vertaling anders is.]

68: Il a dit ça, à moins que ce soit : « Vous êtes ce que j'ai de plus cher dans ma vie... »

= 56: Dat heeft hij gezegd, als het tenminste niet is: "Je bent het liefste wat ik op de wereld bezit."

[Alweer zo elegant als waar alleen het Frans toe in staat is, met die magnifieke subjonctif présent die in het Nederlands volledig verdwenen is, behalve in het Onze Vader, waarin men onder meer de zin 'en leid ons niet in bekoring' vervangen heeft door 'en breng ons niet in beproeving', alsof dat beter of duidelijker zou zijn. Ik heb trouwens nooit begrepen waarom een gelovige aan zijn God de Vader vraagt om hem niet 'in bekoring' te leiden. Is dat niet de taak van de satan? Wat voor een door en door slechte vader is een god die zijn kinderen in bekoring wil leiden? Een pedofiel of zo?]

69: « Moi, songeait Thérèse, la passion me rendrait plus lucide ; [...]. »

= 57: 'Mij, Thérèse, zou de hartstocht helderder doen zien.'

[Hier is in de vertaling een woord vergeten.]

79: Bien qu'il fredonnât parfois un refrain de Béranger [...].

[Daar is de goede oude Béranger van wie ik zoveel liedjes met plezier gelezen heb in een overigens prachtige editie die ik hier heb staan.]

88: « S'embarquer, prendre la mer, fuir comme la mort ceux qui se persuadent d'avoir trouvé, s'immobilisent, bâtissent des abris pour y dormir; longtemps je les ai méprisés... »

70-71: 'Zich inschepen, [71] zee kiezen, als de dood diegenen ontvluchten die menen de waarheid gevonden te hebben, niet meer nadenken en schuilplaatsen bouwen om er te slapen. Lang heb ik dit slag mensen veracht.'

[De vertaler heeft 'de waarheid' toegevoegd.]

95: Les palombes captives se débattaient, gonflaient le sac jeté sur la table.

= 76: De gevangen duiven spartelden tegen, de op de tafel geworpen weitas bolde op.

[In de vertaling is niet weergegeven waardoor de weitas opbolt.]

92: Peut-être fîmes-nous cinq ou six promenades [...].

= 74 : Misschien maakten wij vijf of zes wandelingen.

[Waarom inversie? Is 'nous fîmes' ook mogelijk?]

93: « – Ah ! oui ! m'écriai-je. »

= 75 : 'O ja !' riep ik uit.

[Waarom inversie? Is 'je m'écriai' ook mogelijk?]

94: « Être soi-même? répétais-je, mais nous ne sommes que dans la mesure où nous nous créons. »

= 75: 'zichzelf zijn?' herhaalde ik, 'maar wij bestaan alleen maar in de mate waarin wij onszelf scheppen.'

[Waarom inversie? Is 'je répétais' ook mogelijk?]

97: [...] peut-être (tant la nuit était douce) roulait-il, en auto, avec un ami, dans le bois de Boulogne désert.

= 77: Misschien – zo zacht was de nacht – maakte hij in zijn auto een toertje bij het verlaten Bois de Boulogne.

[In de vertaling is de vriend weggefallen.]

97: Peut-être travaillait-il à sa table, et Paris grondait au loin [...]

= 77: Misschien werkte hij aan zijn tafel en dreunde Parijs in de verte.

[Is inversie hier noodzakelijk na 'peut-être'?]

99: Thérèse, immobile, a posé la lanterne dans l'herbe.

= 79: Thérèse, die er onbeweeglijk bij staat, heeft de lantaarn het gras gezet.

[Vóór 'het gras' ontbreekt het voorzetsel 'in'.]

81: Jean Azévèdo was => Jean Azévédo was

106: Mais Thérèse s'intéressait à une inflexion de voix, à un geste;

= 84 : Maar Thérèse lette voor op die ene stembuiging of een gebaar,

['Voor' is een fout voor 'vooral' denk ik.]

106: [...] différent des autres lui aussi avait pris un parti tragique; à sa solitude intérieure, il avait ajouté ce désert que crée la soutane autour de l'homme qui la revêt.

[Mauriacs subtiele kritiek op de kerk bevalt me.]

120: [...] cette métairie où quelques maisons basses ressemblent à des bêtes couchées et endormies.

[Schrijvers beschrijven huizen vaak als levende wezens.]

130: Au-delà, une masse noire de chênes cachait les pins; mais leur odeur résineuse emplissait la nuit;

= 100-101: Verderop verborg een donkere groep eikenbomen het dennenbos, maar de harsachtige geur vul-[101]de de nacht.

[In de vertaling is 'leur' niet behouden, wat de inhoud minder duidelijk maakt.]

133: Mais elle résistait – vieux chien contre le lit de son maître qui agonise.

= 102: Maar ze strubbelde tegen, als een oude hond bij het bed van zijn stervende meester.

[Een voorbeeld van verduidelijking door de vertaler. Mauriac kiest voor een vergelijking zonder 'als' (asyndeton). De vertaler voegt 'als' toe, wat het beeld minder sterk maakt.]

133: Elle laisse à Bernard le temps de regagner sa chambre, rouvre doucement la porte...

= 103: Ze gaf Bernard de tijd om naar zijn kamer te gaan en doet de deur weer zachtjes open.

[Ik denk dat het moet zijn 'Ze geeft' want 'laisse' is indicatif présent.]

136: Mais moi, mais moi, mais moi...

= 105: Maar ik, ik, ik...

[De vertaler laat 'mais' twee keer weg, maar verder in het boek doet ze dat niet.]

142: Cernée de toutes parts: la foule derrière, Bernard à droite, Mme de la Trave à gauche, et cela [= le chœur] seulement lui est ouvert, comme l'arène au taureau qui sort de la nuit : cet espace vide, où, entre deux enfants, un homme déguisé est debout, chuchotant, les bras un peu écartés.

[Het beeld van de arme stier heeft me getroffen. Goed bedacht en sterk geformuleerd. Mauriac is een schrijver van weinig woorden. Geen barokke overvloed, maar beknopt en zeer accuraat in de woordkeuze. De ironische – om niet te zeggen cynische – beschrijving van een priester die de mis opdraagt, bevalt me.]

146: [...] Bernard lui-même coiffé « en enfant d'Edouard ».

= 112: [...] en Bernard zelf, het haar tot net onder zijn oren en rechtgeknipt op zijn voorhoofd naar het voorbeeld van de zoontjes van de Engelse koning Edward.

[De vertaler voegt heel wat toe. Duidelijk is het wel, maar is het tevens een vorm van 'verraad' tegenover de brontekst?]

148: Thérèse allumait sa cigarette à celle qu'elle achevait de fumer. Vers quatre heures, elle mit un « ciré », s'enfonça dans la pluie.

= 113: Thérèse stak de ene sigaret na de andere op. Tegen vier uur trok ze een regenjas aan en liep naar buiten.

[In de eerste zin klinkt de Franse versie verslaafder dan de vertaalde. In de tweede zin is de regen weggevallen, wellicht omdat 'ciré' vertaald is als 'regenjas'. Het is eigenlijk een 'oliejas'.]

149: Un jeune homme qui souffrait à cause d'elle la ramenait dans son auto.

= 114: Een jonge man, die hopeloos verliefd op haar was, bracht haar in zijn auto thuis.

[Hier interpreteert de vertaler een beetje, al komt het op hetzelfde neer.]

151-152: Mais je te jure qu'elle [152] vide bien toute sa bouteille.

= 116: Maar ik verzeker je dat ze wel haar fles wijn helemaal leegdrinkt.

[Mauriac gaat ervan uit dat de lezer weet dat het om wijn gaat. De vertaler heeft het nodig geacht om alle twijfel weg te nemen.]

152: si ce n'est pas malheureux!

= 116: Is dat niet zond?

[zond => zonde]

161: mais « pauvre chéri » dans sa bouche m'avait surprise

[‘Surprise’ omdat het COD ‘me’ is en dat verwijst naar Thérèse.]

174: et voici qu'il l'interrogeait

= 132: En nu ondervraagt hij haar

[Moet volgens mij zijn 'ondervroeg'.]

136: om goed onderdak te komen => om goed onder dak te komen